

TOSHKENTNING ESKI SHAHAR HUDUDINI REKONSTRUKSIYA QILISHNING SHAHARSOZLIK MASALALARI

J.D. Axmedov

Arxitektura kafedrası dotsenti, Farg‘ona politexnika instituti, Farg‘ona,
O‘zbekiston

B.A.Xaminov

Arxitektura kafedrası kata o‘qituvchisi, Farg‘ona politexnika instituti, Farg‘ona,
O‘zbekiston

Annotatsiya

Maqolada, Toshkent shahrining eski shahar hududini qadimgi holatini taxlil qilingan. Uyerdagi mavjud tarixiy obidalar o‘rganilib qayta rekonstruksiya qilish haqida tushunchalar berilgan.

Kalit so‘zlar: milliy ensiklopediya, eski shahar, rejaviy birlik, masjid, hovli-karvon saroy, choyxona, temirchilar ustaxonasi, guzarlar.

Kirish

Toshkentning qanday qadimiy va boy o‘tmishi borligini, dunyoda 2200 yillik tarixga ega bo‘lgan shaharlar barmoq bilan sanarli ekanligi hech qachon unitilmaydi. Yillar, asrlar o‘tsa ham, eski o‘rni buzilib ketmagan bo‘lsa ham, bunday qadimiy shaharlarda odamlar tarixiy xotira tuyg‘usini yo‘qotmasdan, ko‘xna manzil va maqsadlarni doimo eslab yuradi Toshkentning o‘n ikki qadimiy darvozasini, ularning Labzak, Qashqar, Qo‘qon, Qaytmas, Beshyog‘och, Komolon, Samarqand, Ko‘kcha, Chig‘atoy, Sag‘bon Qorasuv va Taxtapul degan nomlarini halqimiz hozirga qadar yodidan chiqarmay kelayotgani ham bu fikrni tasdiqlab turibdi [1-3]. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasining Toshkent haqidagi ma‘lumotlariga asosan Toshkent 1865-yilda Rossiya imperiyasi tasarrufiga o‘tgandan so‘ng, Anhorning chap sohilida yangi shahar qurila boshlangan. Eski shahar nomi yangi shahar nomiga teskari tarzda vujudga kelgan. Eski shahar hududi shimoldan Kalkauz kanali, g‘arbdan Anhor kanali, sharqdan Ko‘kcha kanali va janubdan Zax kanali bilan chegaralangan bo‘lgan Barchamizga malumki, sobiq sovet davrida, ayniqsa, 1966 yilgi Toshkent zilzilasidan keyin uzoqni o‘ylamasdan, palapartish qilingan ishlar

tufayli poytaxtimiz rivoji bilan bog‘liq ko‘pgina muammolar to‘planib qolgan edi. Kaltabinlarcha olib borilgan ishlar tufayli, Toshkentning betakror tabiatiga katta zarar yetkazilgan, ko‘pgina bog‘lar buzib tashlangan, ariq va buloqlar ko‘milib, ularning o‘rnida iqlim sharoitimizga mutlaqo to‘g‘ri kelmaydigan, bir-biriga o‘xshashmaydigan ko‘p qavatli temir-beton uylar, ishlab chiqarish korxonalari o‘ylamay qurib tashlanadi. Yaqin o‘tmishdagi ana shunday achchiq tajribalar shundan dalolat beradiki, shaharsozlikda yetti marta emas, yetmush marta o‘lchab, bir kesish kerak [4-6].

Asosiy qism. Eski turar-joy uylarining rejaviy tavsifi, texnik holati va konstruktiv yechimi aholining o‘sha davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy qatlamlari ya‘ni boylar, o‘rta hollar va kambag‘allar bilan bevosita bog‘liq. Shaharlarda istiqomat qiluvchi aholining jamiyatda tutgan o‘rniga ko‘ra yirik tadbirkorlar, amaldorlar, savdogarlar, diniy arboblari (domla, imom va hokazo), hunarmandlar va qora ishchilarga ajratilgan. Ularning turmush tarzi, yashash sharoiti ham shunga yarasha bo‘lgan. Shahardagi turar joy uylarining asosiy rejaviy birligi mahalla hisoblanib, uning aholisi yashash va birgalikda hamkorlikning nihoyat barqaror qonunlari bilan bog‘langan. XX asr boshlarida Toshkentda bunday mahallalarning soni 200 dan ortiq bo‘lgan. Ular kasb-hunar yoki milliy belgilarga ko‘ra ajralgan. Ularning aksariyat nomlari ham yuqorida zikr etilgan voqelikning isbotidir. Masalan: Degrez mahallasi, metall-quyuvchilar yashash joyi, o‘qchi-mahallasi, qurol yarog‘ ishlab chiquvchilar yashash joyi va hokazo. Boshqa mahallalar esa ularga asos soluvchilarning mulky mansubligini ko‘rsatuvchi belgi bilan, xususan: Tojik mahalla-tojiklarga, Qozoq mahalla-qozoqlarga, Oxunguzar- oxunlarga va boshqalar. Lekin ko‘pchilik hollarda mahallaning nomi diqqatga sazovor joylarning yoki hududlarida joylashgan masjid yoki mozar nomlari bilan atalgan. Mahalla o‘zining oqsoqoli, mirobidan iborat ma‘muriyatga, shahar tashqarisida yer hududi va jamoat markaziga ega bo‘lgan bir kichik olam sanalgan. Jamoat markazi odatda masjididan, atrofida ko‘kalamzoriyashtirilgan maydoncha va loydan barpo etilgan supa va hovuzdan iborat. Aksariyat hollarda bir necha mahalla umumiy savdo-hunarmandchilik va madaniy markazlarga ega bo‘lgan. Bunday markazlar guzarlar deb atalib asosiy magistral ko‘chalarda yoki ularning kesishgan joylarida joylashganlar. Guzarlarda jamoat ahamiyatiga ega bo‘lgan inshootlar katta qismni tashkil etgan. Unda anchagina odam sig‘adigan masjid (bu yerda madrasa ham bo‘lishi mumkin), keldi-ketdi hovli-karvon saroy, choyxona, temirchilar ustaxonasi,

sartaroshxona, uncha katta bo‘lmagan bozorchaning peshtaxtalari bor. Guzarlar o‘tkinchi yo‘lovchilarga, atrof mahallalar aholisiga xizmat ko‘rsatgan. Shu bilan bir vaqtda guzarlar mahallalarni yagona yirik hududiy rayonga birlashtiradi. Eski Toshkent turar-joy uylari ichida ko‘p xonadonli turar-joy binosi uchramasdi. Agar qandaydir bir sabab bilan shaharlik o‘z uyidan mahrum bo‘lsa, u holda karvon saroylardagi bo‘m-bo‘sh xujralarda yashashga yoki boshqalarning ishlab-chiqarish yoki omborxonalar joylarini vaqtincha olishga majbur bo‘lardi. Shahardagi barcha turar-joy uylari ayrim oilalarga tegishli bo‘lgan yakkahol xususiy uylar tizimini ifodalagan. Binobarin ko‘cha tarafdan qaraganda boylarning turar-joy uylari kambag‘allarning uylaridan keskin farq qilmagan. Tashqi tomondan ular yuzasi kulrang tekis derazalarsiz devorlar bilan o‘ralgan. Ular faqatgina turli darajada kenglikka va ko‘rinishga ega bo‘lgan kirish darvoza-eshiklari bilan farqlanardi. Asosiy ko‘chalarda devorlarning uzluksiz tekisligini ko‘pdan-ko‘p savdo va hunarmandlar do‘konlarining keng oraliqlariga ajratib turardi. Turar - joy uylarining derazalari ko‘cha tarafdan faqatgina ikkinchi qavatdagina ochilishi mumkin bo‘lgan. Boylarning uylari kambag‘allarnikidan o‘zining rejaviy holati, xonalarning o‘lchamlari, ularning soni va ichki badiiy pardozining tashqi dunyodan to‘la ajratilganligidadir. Xatto kirish yo‘laklari tasodifan o‘tayotgan kimsaning nazari ichkariga tushmasligi uchun tirsakli ko‘rinishga ega bo‘lgan. Uylarning hajmiy-rejaviy yechimida hovlini ikki qismga tashqi, mehmonlar uchun va ichki, xos xonalarga bo‘linishi majburiy shart bo‘lib, bu ko‘rinish davlatmandligiga ko‘ra turlicha ifodalangan. Katta boylar xonadoni atrofida xonalari bo‘lgan tashqari va ichkari hovlidan tashkil topgan mustaqil teng huquqli ikki hovlidan iborat bo‘lsa, kambag‘allarning hovlisi ko‘p hollarda tashqi hovlisiz bo‘lgan. Lekin tashqi dunyodan ajratilgan xonaning bo‘lishi shart edi. Uylarning bunday ajratilishi XIX va XX asrlarning boshlari uchun ijtimoiy ahamiyatga ega, zero bunday hodisa ayollarning jamoatdagi o‘rni bilan izohlanadi, ya‘ni ayollarga begona erkakning nazari tushishi mumkin bo‘lmagan. Turar-joy uylarining hajmiy kompozitsiyasi va rejalashuvi ham har xil bo‘lgan. Bunda birorta takrorlanish holatini uchratmaysiz, lekin bu uylarning tuzilishida qandaydir umumiy qonuniyat bor.

Shaharning eski zichroq qismida ko‘chaning sathi atrof uylarning asoslari sathidan anchagina past bo‘lib, muqaddam buzilgan inshootlarning asosiga joylashgan. Shu sababli ko‘pincha uylarning tashqi qismi sathi bilan barobar joylashib, ichkari qism bilan ikkinchi qavat sathida birlashgan, u yerdan uyning

ichkari qismiga olib boruvchi yo‘l o‘tgan. Huddi shu yerda otxona va arava saqlanadigan yopiq xona joylashgan. Agar uy savdogarga yoki hunarmandga qarashli bo‘lsa, u holda ba‘zan savdo xonasi yoki hunar ustaxonasi bo‘lgan. Hunarmandchilik mahsulotlarini tayyorlash (o‘ziga xos sharoit hamda ayollar mehnatini qo‘llash to‘quvchi, kashtachi va boshqalar)-kulolchilik, terichilik buyumlari va shu kabilarni ko‘chadan ajratilgan xonalarda amalga oshiriladi. Tashqari xovlining ikkinchi qavatida bir-ikkita yashash uylari, maydachuydalar uchun ombor va albatta mehmonlar uchun yaxshilab bezatilgan mehmonxona joylashgan. Odatda, ikkinchi qavatda markaziy tashkillashtiruvchi rejaviy qism bo‘lgan. Bu ko‘cha tarafga qaragan, ochiq yoki panjarali ayvon. Ba‘zan bu yerda uncha katta bo‘lmagan atrofi yog‘och ustunlarda turuvchi yo‘lakchali ravon bo‘lishi mumkin. Ammo ko‘pincha ikkinchi qavatning markazida ichki sahnga ega yopiq hovliro‘ya bo‘lib, uning yuqori qismidagi ko‘tarilgan fonar yorug‘lik bilan taminlar edi. Turar-joy uyining ichki qismini asosiy funksional va rejaviy unsuri-ochiq hovli hisoblanardi. Bu erda, yoz kunlari ovqat tayyorlashning asosiy jarayonlari bajarilar, ochiq ayvonda o‘tirib quyosh botganidan so‘ng kechgi salqinda dam olinar, ovqat yeyilardi, shu yerda oila a‘zolari tungi uyquga yotishlari mumkin edi.

Aytish joizki, paxsa devor faqat yoz chillasi arafasida tiklangan deyishadi. Boshqa mahal paxsa devori tiklanmagan. Yoz chillasini ko‘rmay urilgan paxsa devori devor hisoblanmagan. E‘tibor bering, loy bo‘lagini yopishtirishda kuch bilan 40-50 sm balandlikdan uriladi va musht bilan yuzasi va chetlari ostki bo‘laklarga yopishtiriladi. Bunda ostki bo‘laklar kesishmasi chiziqlari ustiga qoplama qilib urib tikilanadi. Eski turar-joy uylarining rejaviy tavsifi, texnik holati va konstruktiv yechimi aholining o‘sha davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy qatlamlari ya‘ni boylar, o‘rta hollar va kambag‘allar bilan bevosita bog‘liq. Shaharlarda istiqomat qiluvchi aholining jamiyatda tutgan o‘rniga ko‘ra yirik tadbirkorlar, amaldorlar, savdogarlar, diniy arboblari (domla, imom va hokazo), hunarmandlar va qora ishchilarga ajratilgan. Ularning turmush tarzi, yashash sharoiti ham shunga yarasha bo‘lgan.

Shahardagi turar joy uylarining asosiy rejaviy birligi mahalla hisoblanib, uning aholisi yashash va birgalikda hamkorlikning nihoyat barqaror qonunlari bilan bog‘langan. XX asr boshlarida Toshkentda bunday mahallalarning soni 200 dan ortiq bo‘lgan. Ular kasb-hunar yoki milliy belgilarga ko‘ra ajralgan. Ularning aksariyat nomlari ham yuqorida zikr etilgan voqelikning isbotidir. Masalan: Degrez mahallasi, metall-quyuvchilar yashash joyi, o‘qchi-mahallasi, qurol yarog‘ ishlab

chiquvchilar yashash joyi va hokazo. Boshqa mahallalar esa ularga asos soluvchilaming milky mansubligini ko'rsatuvchi belgi bilan, xususan: Tojik mahalla-tojiklarga, Qozoq mahalla-qozoqlarga, Oxunguzar-xunlarga va boshqalar. Lekin ko'pchilik hollarda mahallaning nomi diqqatga sazovor joylarning yoki hududlarida joylashgan masjid yoki mozor nomlari bilan atalgan. Mahalla o'zining oqsoqoli, mirobidan iborat ma'muriyatga, shahar tashqarisida yer hududi va jamoat markaziga ega bo'lgan bir kichik olam sanalgan. Jamoat markazi odatda masjididan, atrofida ko'kalamzoriastirilgan maydoncha va loydan barpo etilgan supa va hovuzdan iborat. Aksariyat hollarda bir necha mahalla umumiy savdo-hunarmandchilik va madaniy markazlarga ega bo'lgan. Bunday markazlar guzarlar deb atalib asosiy magistral ko'chalarda yoki ularning kesishgan joylarida joylashganlar. Guzarlarda jamoat ahamiyatiga ega bo'lgan inshootlar katta qismni tashkil etgan. Unda anchagina odam sig'adigan masjid (bu yerda madrasa ham bo'lishi mumkin), keldi-ketdi hovli-karvon saroy, choyxona, temirchilar ustaxonasi, sartaroshxona, uncha katta bo'lmagan bozorchaning peshtaxtalari bor. Guzarlar o'tkinchi yo'lovchilarga, atrof mahallalar aholisiga xizmat ko'rsatgan. Shu bilan bir vaqtda guzarlar mahallalarni yagona yirik hududiy rayonga birlashtiradi. Eski Toshkent turar-joy uylari ichida ko'p xonadonli turar-joy binosi uchramasdi. Agar qandaydir bir sabab bilan shaharlik o'z uyidan mahrum bo'lsa, u holda karvon saroylardagi bo'm-bo'sh xujralarda yashashga yoki boshqalarning ishlab-chiqarish yoki omborxonajoylarini vaqtincha olishga majbur bo'lardi. Shahardagi barcha turar-joy uylari ayrim oilalarga tegishli bo'lgan yakkahol xususiy uylar tizimini ifodalagan. Binobarin ko'cha tarafdin qaraganda boylarning turar-joy uylari kambag'allarning uylaridan keskin farq qilmagan. Tashqi tomondan ular yuzasi kulrang tekis derazalarsiz devorlar bilan o'ralgan. Ular faqatgina turli darajada kenglikka va ko'rinishga ega bo'lgan kirish darvoza-eshiklari bilangina farqlanardi. Asosiy ko'chalarda devorlarning uzluksiz tekisligini ko'pdan-ko'p savdo va hunarmandlar do'konlarining keng oraliqlarigina ajratib turardi. Turar - joy uylarining derazalari ko'cha tarafdin faqatgina ikkinchi qavatdagina ochilishi mumkin bo'lgan. Boylaming uylari kambag'allarnikidan o'zining rejaviy holati, xonalarning o'lchamlari, ularning soni va ichki badiiy pardozining tashqi dunyodan to'la ajratilganligidadir. Xatto kirish yo'laklari tasodifan o'tayotgan kimsaning nazari ichkariga tushmasligi uchun tirsakli ko'rinishga ega bo'lgan. Uylarning hajmiy-rejaviy yechimida hovlini ikki qismga tashqi, mehmonlar uchun va ichki,

xos xonalarga bodinishi majburiy shart bo‘lib, bu ko‘rinish davlatmandligiga ko‘ra turiicha ifodalangan. Katta boylar xonadoni atrofida xonalari bo‘lgan tashqari va ichkari hovlidan tashkil topgan mustaqil teng huquqli ikki hovlidan iborat bo‘lsa, kambag‘allarning hovlisi ko‘p hollarda tashqi hovlisiz bo‘lgan. Lekin tashqi dunyodan ajratilgan xonaning bo‘lishi shart edi.

Uylarning bunday ajratilishi XIX va XX asrlarning boshlari uchun ijtimoiy ahamiyatga ega, zero bunday hodisa ayollarning jamoatdagi o‘mi bilan izohlanadi, ya’ni ayollaiga begona erkakning nazari tushishi mumkin bo‘lmagan. Turar-joy uylarining hajmiy kompozitsiyasi va rejalashuvi ham har xil bo‘lgan. Bunda birorta takrorlanish holatini uchratmaysiz, lekin bu uylarning tuzilishida qandaydir umumiy qonuniyat bor. Shaharning eski zichroq qismida ko‘chaning sathi atrof uylarning asoslari sathidan anchagina past bo‘lib, muqaddam buzilgan inshootlarning asosiga joylashgan. Shu sababli ko‘pincha uylarning tashqi qismi sathi bilan barobar joylashib, ichkari qism bilan ikkinchi qavat sathida birlashgan, u yerdan uyning ichkari qismiga olib boruvchi yo‘l o‘tgan. Huddi shu yerda otxona va arava saqlanadigan yopiq xona joylashgan. Agar uy savdogarga yoki hunarmandga qarashli bo‘lsa, u holda ba’zan savdo xonasi yoki hunar ustaxonasi bo‘lgan. Hunarmandchilik mahsulotlarini tayyorlash (o‘ziga xos sharoit hamda ayollar mehnatini qo‘llash-to‘quvchi, kashtachi va boshqalar) -kulolchilik, terichilik buyumlari va shu kabilarni ko‘chadan ajratilgan xonalarda amalga oshiriladi. Tashqarining ikkinchi qavatida bir-ikkita yashash uylari, maydachuydalar uchun ombor va albatta mehmonlar uchun yaxshilab bezatilgan mehmonxona joylashgan. Odatda, ikkinchi qavatda markaziy tashkillashtiruvchi rejaviy qism bo‘lgan. Bu ko‘cha tarafga qaragan, ochiq yoki panjarali ayvon. Ba’zan bu yerda uncha katta bo‘lmagan atrofi yog‘och ustunlarda turuvchi yo‘lakchali ravon bo‘lishi mumkin. Ammo ko‘pincha ikkinchi qavatning markazida ichki sahnga ega yopiq hovliro‘ya bo‘lib, uning yuqori qismidagi ko‘tarilgan fonar yorug‘lik bilan ta’minlanadi. Turar-joy uyining ichki qismini asosiy funksional va rejaviy unsuri-ochiq hovli hisoblanardi. Bu erda, yoz kunlari ovqat tayyorlashning asosiy jarayonlari bajarilar, ochiq ayvonda o‘tirib quyosh botganidan so‘ng kechld salqinda dam olinar, ovqat yeyilardi, shu yerda oila a’zolari tungi uyquga yotishlari mumkin edi.

Aytish joizki, paxsa devor faqat yoz chillasi arafasida tiklangan deyishadi. Boshqa mahal paxsa devori tiklanmagan. Yoz chillasini ko‘rmay urilgan paxsa devori devor hisoblanmagan. E’tibor bering, loy bodagini yopishtirishda kuch bilan

40-50 sm balandlikdan uriladi va musht bilan yuzasi va chetlari ostki bo‘laklarga yopishtiriladi. Bunda ostki bo‘laklar kesishmasi chiziqlari ustiga qoplama qilib urib tikilanadi.

Xulosa

Eski shahar uzoq yillik tarixga ega shahar, eski shahar atamasi yangi zamonaviy shahar qurilgandan so‘ng vujudga kelgan. Eski shahar tarixda keng ko‘chalar va tartibli qurilgan turar-joy xonadonlaridan iborat bo‘lgan lekin zamonlarning o‘zgarishi, davlat to‘ntarilishlari, aholi sonining ortishi, qurilishning nazorat qilinmaganligi oqibatida pala-partish joylashgan xonadonlar va tor ko‘chalar vujudga kelgan Moziyda qurilgan xonadonlar aholining turmush shart-sharoitidan kelib chiqqan holda bunyod etilgan. Xonadonlar asosan xalqa beminnad xizmat qiluvchi hunarmand quruvchi ustalarning yillar davonida orttirilgan bilimlari va mehnatlari yordamida bunyod etilgan.

Asosan uylarning hajmiy-rejaviy yechimida hovlini ikki qismga tashqari va ichkari hovlidan tashkil topgan mustaqil teng huquqli ikki hovlidan iborat bo‘lgan, kambag‘allarning hovlisi ko‘p hollarda tashqi hovlisiz bo‘lgan. Xonadonlar qurilishda mahaliy aholi devorlar uchun qurilish ashyolari sifatida paxsa va sinch devorlardan, poydevorlarni tabiiy toshlardan, tom uchun yog‘och to‘sinlardan foydalanishga va bu homashyolar aholining o‘z hovlilaridan olingan.

Hududda O‘zbekiston tarixi uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan tarixiy obidalar mavjud. Bu obidalarining kelib chiqish tarixi hudud tarixi bilan chambarchas bog‘liq. Hudud vujudga kelgan binolar zilzilabardoshliligi amaldagi me‘yoriyqoidalar asosida vizual ko‘rikdan o‘tkazilganda binolarning ko‘pchiligining zilzila bardoshliligi qoniqarsiz darajada ekaligi ma‘lum bo‘ldi Hududdagi ba‘zi binolarni eski me‘yoriy qoidalar asosida loihalashtirilganligi va ularni amaldagi me‘yoriy hujjatlarga asoslanib zilzilabardosh emas deyishimiz mumkin. Hududda chiqindini chetlatish tizimi yaxshi yo‘lga qo‘yilmaganligi ma‘lum bo‘ldi Kanal va ariqlarning sanitar holati qoniqarsiz holga kelib qolganligi malum bo‘ldi. Hududda transport tizimi shakillanishi amaldagi me‘yoriy hujjatlarga asoslanib talablarga javob bermaydi deyishimiz mumkin. Aksariyat binolarning tez yonuvcha qurilish ashyolaridan bunyod etilganligi va binolarning bir-biridan yetarli uzoqlikda joylashmaganligi aniqlandi. Hudud ko‘cha va yo‘llarida avto transportda harakatlanishning qiyninligi oqibatida o‘t ochiruvchilarning o‘z vaqtida yetib kelishlarini qiynlashtiradi. Shaharsozlik me‘yori va qoidalariga asoslanib

aholi turmush tarzi sifatini oshirish uchun hudud bosh rejasi uchun taklif va loyihalar ishlab chiqildi. Hudud bosh reja tarxida magistral yo‘llar atrofiga besh qavatli turar joy binolari, ichki hududda ikki qavatli, yakka tartibli xonadonlar va aholiga ma’ishiy hizmat ko‘rsatish binolari loyihalandi. Hududda ko‘kalamzor maydonlar loyihalandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahimov B, Qosimova S, Yodgorov A. (2003). Shaharlarni rejalashtirish, qurish va rekonstruksiya qilish. Uslubiy ko‘rsatma va vazifalar. Toshkent.
2. Rahimov B X., Qosimova S.T., Shojalilov Sh. (2008). Bino va inshootlar rekonstruksiyasi. Darslik, Toshknet.
3. Kosimova, S. (2022). Formation And Principles of Landscape Architecture of the Ancient City of Samarkand. *Journal of Architectural Design*, 5, 17-21.
4. Kosimova, S. (2023). Opportunities and problems in increasing energy efficiency of buildings in the conditions of the climate of Uzbekistan. *International Journal of Advance Scientific Research*, 3(04), 26-35.
5. Kosimova, S. (2020). Тарихий обидалар атрофида боғ-парк ландшафт дизайнини шакллантириш тамойиллари. *Scienceweb academic papers collection*.
6. Qosimova, S. F. (2022). O'zbekiston tarixiy shahar markazlarini qayta tiklash va arxitekturaviy rivojlanishi. *Scienceweb academic papers collection*.

Research Science and Innovation House